

Brno International Business School

ZÁKLADY TEORIE PRÁVA

Jana Dostálová
Jaromír Harvánek

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2007

Recenzoval:
Doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.

Publikace byla vydána ve spolupráci se soukromou vysokou školou
Brno International Business School (B.I.B.S., a.s.).

Název: Základy teorie práva
Autor: JUDr. Jana Dostálová, JUDr. Jaromír Harvánek, CSc.
Vydavatel: KEY Publishing s.r.o., Nádražní 733/176, 702 00 Ostrava-Přívos
v koedici s B.I.B.S., a.s., Lidická 81, 602 00 Brno
Tiskárna: Arch - polygrafické práce, spol. s r.o.
Vydáno v roce: 2007
Vydání: první

© Jana Dostálová, Jaromír Harvánek 2007

ISBN 978-80-87071-21-2 (Key Publishing s.r.o.)
ISBN 978-80-86575-26-1 (B.I.B.S., a.s.)

Obsah

I. Právo.....	5
§ 1. Co je právo?	5
§ 2. Právotvorba.....	6
§ 3. Objektivní a subjektivní právo.....	7
§ 4. Funkce práva.....	8
2. Prameny práva.....	11
§ 1. Materiální a formální prameny práva.....	11
§ 2. Klasifikace pramenů práva.....	12
§ 3. Právní normativní akty.....	15
§ 4. Lokální právotvorba	17
3. Právní normy	21
§ 1. Pojem právní normy	21
§ 2. Subjekt, objekt, obsah právní normy	23
§ 3. Struktura právní normy	24
§ 4. Působnost právních norem	25
§ 5. Aplikovatelnost, efektivnost právních norem	30
4. Druhy právních norem	31
§ 1. Členění právních norem do skupin (tříd)	31
§ 2. Třídy právních norem.....	32
5. Právní vztahy	37
§ 1. Pojem a struktura	37
§ 2. Předpoklady právních vztahů.....	38
§ 3. Prvky právních vztahů	42
6. Aplikace práva	47
§ 1. Pojem aplikace a otázky obecné.....	47
§ 2. Individuální právní akty	48
§ 3. Aplikační proces.....	51
§ 4. Analogie.....	53
7. Interpretace.....	55
§ 1. Pojem interpretace a obecné otázky.....	55
§ 2. Objekt interpretace práva.....	57
§ 3. Klasifikace interpretace.....	58
§ 4. Akty interpretace práva.....	62
8. Odpovědnost.....	63
§ 1. Pojem odpovědnosti	63
§ 2. Koncepce právní odpovědnosti.....	64
§ 3. Porušení právní odpovědnosti	66
§ 4. Prvky právní odpovědnosti	68

9. Záruky zákonnosti	71
§ 1. Pojem zákonnost a její záruky	71
§ 2. Stručný přehled záruk zákonnosti.....	74
10. Systém práva.....	81
§ 1. Obecné otázky	81
§ 2. Právní odvětví.....	82
§ 3. Mezinárodní a vnitrostátní právo	83
§ 4. Některé problémy systému práva v ČR	84
Přílohy	86

Právo

§ 1. Co je právo

§ 2. Právotvorba

§ 3. Objektivní a subjektivní právo

§ 4. Funkce práva

§ 1. Co je právo?

„Co je právo“, to právě není bezpečně známo – Vladislav Čermák, O podstatě práva

Jen málo otázek, které se týkají lidské společnosti, bylo kladeno s takovou naléhavostí a bylo zodpovídáno tolika učenci s takovou naléhavostí a bylo zodpovídáno tolika učenci a tolika způsoby jako otázka – co je to právo – H. L. Hart, The Concept of Law.

Právo je určitý řád, upravující určité vzájemné vztahy jednotlivců v určitém společenském celku. – J. Pošvář, Obecné pojmy správního práva

Na stručně formulovanou otázku nenacházíme jednoznačnou odpověď. Nesetkáváme se s definicí. To, co se objevuje v nejrůznějších pokusech o zodpovězení otázky je určitou charakteristikou, nikoli přesnou, vyčerpávající definicí.

Obtíže definice odpovídají abstraktnímu charakteru pojmu, jeho nejednoznačnosti – je abstraktem typu přátelství, láska. Je pojmem mnohoznačným (polysem).

Nejčastěji se setkáváme s rozlišením objektivní a subjektivní právo.

Vedle těchto však také např. s rozlišením psané právo, nepsané právo, vnitrostátní právo, mezinárodní právo, autonomní právo, heteronomní právo, právo kogentní, právo dispozitivní, právo striktní, právo pružné.

V současné právní vědě se v přístupu ke zkoumání práva objevují 3 směry, které spojují právo s dalšími přívlastky:

Směr přirozenoprávní - ten je směrem dualistickým – rozlišuje právo dané – vytvořené lidmi

A právo přirozené, které pochází z různých zdrojů (Bůh, ratio, produkt přírody).

Směr pozitivistický - zajímá se o právo v podobě obsahu právních norem, obsažených v pramenech práva, vytvořených právotvorným subjektem. Nezajímá se o vznik práva ve společnosti, působení práva ve společnosti tak jako směr sociologický.

Směr sociologický zkoumá právo širěji než pozitivisté. Právo je zkoumáno jako společenský jev v širších souvislostech, nejde o „pouhý“ výklad právních norem.

§ 2. Právotvorba

Právotvorba vyjadřuje způsob utváření (konstituování) práva ve společnosti.

V nejširším slova smyslu zahrnuje činnost od samovolného vytváření (konstituování) práva ve společnosti až po přesně formalizovaný proces vytváření práva zvláštními – právotvornými subjekty, provázený obsahovými a formálními prvky. (viz též kap. Prameny práva).

V širším slova smyslu vyjadřuje tvorbu, vznik veškerých pramenů práva. Zahrnuje nejen právo zákonné, ale i právo soudcovské či právo obyčejové (někdy označované „lidové“). Zahrnuje i tvorbu práva inter partes – tvorbu práva autorního

V užším slova smyslu zahrnuje tvorbu označovanou termíny legislativa, zákonodárství. Je činností odbornou, právníckou, právněpolitickou. Právotvorné subjekty jsou přesně vymezeny (u nás Ústavou). Zahrnuje prvky kreativní i derogativní (tvorbu, změnu, rušení právních norem).

Tvořit zákonné právo mohou subjekty nadané právotvornou pravomocí, tj. schopností vydávat, měnit, rušit právní normy. Tato schopnost je vymezena funkčně (kdo může, musí právo tvořit) i věcně (v jakém rozsahu).

Legislativa v širším slova smyslu vyjadřuje tvorbu nejen zákonů, ale i nařízení, vyhlášek, opatření, v užším slova smyslu pouze tvorbu zákonů.

Termín (pojem) legislativa bývá užíván též jako synonymum pojmu právní řád.

§ 3. Objektivní a subjektivní právo

Objektivní právo (law) je teorií vymezováno jako souhrn právních norem.

Subjektivní právo (right) je synonymem oprávnění. Vyjadřuje souhrn možností chovat se právem stanoveným způsobem. Objektivní právo určuje meze subjektivního práva.

Souhrn právních norem tvořících objektivní právo má systémový charakter. Je mu tedy vlastní zvláštnost provázející systém a to

- určitá uspořádanost celku
- relativní stabilita
- složení z dílčích, relativně samostatných částí
- části jsou spojeny vazbami.

Aplikováno na objektivní právo znamená, že nejmenší smysluplnou jednotkou tohoto celku je právní norma. Vazby zákonnosti a podzákonnosti, původnosti a odvozenosti umožňují uspořádání objektivního práva. Vědecká teorie dala tomuto vertikálnímu uspořádání norem podobu pyramidu, na jejím vrcholu je právní norma absolutně nejvyššího stupně právní síly.

Objektivní právo jako specifický normativní systém je typický svými znaky: formou, výlučností (jedinečností, obecností), státním donucením.

Při vymezení pojmu objektivní právo klade teorie důraz na formální stránku.

Forma je pro objektivní právo znakem, který je potvrzením existence práva. Naplněním tohoto znaku je dána možnost odlišit právo a jiné normativní systémy. Existence formy (naplnění tohoto znaku) je nezbytným předpokladem možného užití státního donucení.

Forma je označením nejen vnější jevové stránky, ve které se právo prezentuje, ale také v širším slova smyslu dodržením procedurálního postupu tvorby práva až po výsledný efekt, tak jak je předvídan ústavním zákonodárstvím, subjekty, kteří jsou ústavou stanoveni jako možní právotvůrci.

Výlučnost objektivního práva spočívá v jeho jedinečnosti. Je tedy jedno jediné státem tvořené právo, není na výběr dáno z více variant objektivního práva (v případě ostatních normativních systémů - náboženství, morálka - takto uvažovat můžeme - je více možností). Proto také je obecně závazné.

Státní donucení je rysem typickým pouze pro právo. Rozměr přesahuje pouhý význam sankce. Varianty státního donucení a jeho mechanismus je tvořen právem při jeho regulativním působení.

Systém objektivního práva je dynamický, mění se, není strnulý, neměnný. Je otevřený, je doplňován novými normami a derogací dochází k vyčleňování norem ze systému. Má svůj účel, tímto společenským účelem je regulace společenských vztahů či konstituování právních vztahů, vytváření podmínek pro jejich rozvoj a ochranu.

Objektivní právo jako souhrn norem působí na chování lidí preventivně – nabízí model chtěného chování nebo následně – po porušení povinnosti následuje sankce.

U subjektivního práva je teorií kladen důraz na obsahovou náplň tvořenou:

- možností být nositelem práv a povinností (součástí obsahu spočívající v právní subjektivitě jako základním předpokladu)
- možností realizace oprávnění (právo chovat se, míra možnosti chování)
- možností plnění povinnosti (právo vyžadovat chování od jiného)
- možností užití státního donucení (právo požadovat od státu právo na ochranu svého subjektivního práva a jistota, že se mu takové ochrany dostane).

Subjektivní právo má své zdroje (prameny) v zákoně, ve smlouvě, v úředním rozhodnutí nebo událostech. Teorie připomíná také uznání tzv. automatické normotvorby.

§ 4 Funkce práva

Právo je celospolečenský regulativní systém. Jeho hlavním společenským účelem je regulace vztahů ve společnosti. Základním úkolem regulace je ochrana lidského života a uspořádání společenských vztahů. Součástí regulace je také stanovení podoby smluvního práva (toto váže inter partes, avšak je zaštitěno státním donucením), stanovení podoby vlastnického práva. Prostřednictvím práva je provedena dělba práce i v rámci státního mechanismu (zákony vymezují kompetence). Státní donucení a mechanismus jeho působí je rovněž vymezeno právními normami (zákonem). Právní normy zakotvují institut právní odpovědnosti. Základní funkcí práva je funkce regulativní.

Právo zároveň působí jako významný nástroj řízení a kontroly. Prostřednictvím práva je hodnocena realita. Dosažený efekt (realita společenského dění) je konfrontován s idealitou (prezentovanou chtěným modelem objektivního práva). Prostřednictvím nařízení a sankcí je možné řešit případné odchylky. Protiprávnost je vždy důvodem ke spuštění donucujících mechanismů.

K působení práva patří i funkce výchovná. Právo poskytuje informace. Vymezuje prostor pro jednání. Umožňuje poznávat, hodnotit, rozhodovat se, v případě kolize nést odpovědnost za jednání, které je v rozporu s dikcí objektivního práva.

Platí: Každý může činit vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (citace čl. 2, odst. 3 Listiny základních práv a svobod, obdobně Ústava čl. 2, odst. 4: Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá).

Informace, které právo poskytuje umožňují jednotlivcům sladit potřeby a zájmy se zájmy a potřebami společenskými (právo svým direktivním působením usměrňuje potřeby a zájmy jednotlivce, některé omezuje, jiné preferuje – působí direktivně, restriktivně i protektivně). Právem poskytované informace usnadňují rozhodování, umožňují snazší orientaci v budoucích situacích (určité situace řeší konstantním způsobem – plní funkci facilitační a prediktivní).

Právo funguje jako hodnotící soustava, vše, co se děje, má být *intra legem*, nežádoucí je *contra legem*.

Prameny práva

- § 1. Materiální a formální prameny
- § 2. Klasifikace pramenů práva
- § 3. Právní normativní akty
- § 4. Lokální právo tvorba

§ 1. Materiální a formální prameny práva

Také pojem pramen práva je pojmem mnohoznačným (původ, zdroj, vnější podoba).

Jde-li o „vše“, co způsobuje, že právo je takové, jaké je, hovoříme o *materiálních* pramenech práva. Různé jevy - jejich četnost, se váží k vývojovým etapám práva a jeho pojetí. Můžeme se setkat např. se sociálními poměry, třídními zájmy, boží vůlí, duchem národa, historickými událostmi, geografickými podmínkami.

Jde-li o vnější jevovou stránku práva, která je výsledkem specifického procedurálního postupu, hovoříme o formálním prameni práva.

Formální pramen práva je spojen s možností státního donucení i obecného normativního působení na potenciální adresáty pravidla chování (právní normy).

Za právní normu je možné považovat jen takové pravidlo chování, které má podobu některého z pramenů státem stanoveného či uznaného.